

УДК 007:304.659

РОЛЬ МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В «АРАБСЬКІЙ ВЕСНІ»

ВЕРБИЦЬКА Ганна,

асистентка,

Київський національний університет культури і мистецтв, вул. Є. Коновальця, 36, м. Київ, 03150, Україна, e-mail: annaonline5@gmail.com.

З'ясовується засоби та методи, якими здійснювалося руйнування соціальних суб'єктів в часи «Арабської весни». Звертається увага на нові явища в Інтернет середовищі, зокрема в соціальних мережах. Сучасні аналітики доводять, що на сьогодні в Арабському політичному процесі взаємодіють дві основні моделі – «аравійська» та туніська, при чому провідною у нинішніх умовах арабського світу є «аравійська» модель. На підставі отриманої інформації з'ясовано, що соціальні мережі та сучасні засоби комунікації використовуються дедалі частіше при мобілізації широких мас населення. Як наслідок, інтернет відіграє роль ефективного інструменту для створення та руйнування соціальних суб'єктів, як це спостерігалось під час хвилі демократичних революцій у країнах Близького Сходу і Північної Африки. Аналогічні процеси можемо спостерігати й у сучасних українських реаліях, оскільки соціальні медіа мають без сумніву значний вплив на виникнення нових форм громадянської активності й становлення політичної демократичної культури.

Ключові слова: соціальні мережі; соціальна комунікація; інтернет; Арабська весна; соціальні суб'єкти.

THE ROLE OF MULTIMEDIA COMMUNICATION IN THE ARAB SPRING

The article looks into the means and methods used to destroy the social actors during the Arab Spring. Attention is drawn to new phenomena in the Internet environment, in particular in social networks. Modern analysts argue that today there are two main models in the Arab political process – the Arabian and Tunisian. The Arabian model, which is implemented first in the Arabian monarchies, is leading in the current conditions of the Arab world. On the basis of the information received, it has been established that social networks and modern means of communication are increasingly used in mobilizing the broad masses of the population. As a result, the Internet plays the an effective tool role for creating and destroying social actors, as it was observed during the democratic revolutions wave in the countries of the Middle East and North Africa. Similar processes can be observed in modern Ukrainian realities. As social media undoubtedly have a significant impact on the emergence of civic activism's new forms and on the political democratic culture development.

Key words: social networks; social communication; internet; Arab Spring; social actors.

Вступ. Під час зародження соціальних мереж головним фактором їх реалізації була комунікативна функція, що передбачала комп'ютеризоване спілкування між людьми за допомогою Інтернету. Однак ХХІ століття, назване «століттям нових технологій», зробило свої корективи. Відповідно Інтернет із його первинною функцією «Пошук» почав набувати могутнього комунікаційного та інформаційного двигуна, що став стрімко розвиватись у соціальних мережах [1]. Вже зараз соціальні мережі стали ареною політичної боротьби – як внутрішньої, так і міжнародної. Соціальні мережі представляють собою складну систему взаємин, яка потребує нових інструментів вивчення. Серед таких інструментів можна відзначити теорію самоорганізованої критичності.

Соціальні медіа в арабському світі до подій «Арабської весни» описувалися як маргінальні, альтернативні та елітарні, а їх вплив був мінімальним через низький

рівень поширення Інтернету. Події 2011 року в усьому арабському світі призвели до піднесення «соціальних медіа», багато з яких поширили Facebook, веб-журнали та Twitter, сприяючи революціям, що відбулися. Проте роль соціальних медіа під час останніх подій та їх зближення не лише з головними засобами масової інформації, але і з фактичними вуличними демонстраціями, залишається не до кінця зрозумілою. Беззаперечно, хвиля масових протестів, що прокотилися Близьким Сходом на початку 2011 року, підкреслила чітку роль сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та цифрових соціальних засобів масової інформації. Вплив цих технологій є глобальним, почасти навіть рівним, як на розвинені країни, так і ті, що розвиваються. «Арабська весна» є підтвердженням факту появи феномену нових масових форм соціально-політичного протесту, що підтримується мережами соціальних медіа, особливо з огляду на їхні організаційні та комунікативні аспекти.

Роль і місце соціальних медіа в арабському світі до подій «Арабської весни» та після неї неодноразово ставали об'єктом наукових розвідок авторів зі сфери соціальної комунікації, комунікативістики, психології, політології тощо. До питань застосування Інтернет-технологій у політичному процесі та можливості впливу цифрових технологій на його характеристики, комунікативної функції соціальних мереж, специфіки онлайн соціальних мереж та глобальних спільнот, використання соціальних мереж при мобілізації широких мас тощо зверталися Д. Белл, Дж. Бернал, М. Бісван, Г. Вайнштейн, М. Зайян, М. Кастельс, Н. Комлева, М. Лінч, Н. Луман, А.Маддокс, М. Панюшева, Б. Потятиник, А. Турен, В. Соловей та інші.

Водночас відзначимо, що після вибуху «Арабської весни» в середовищі наукової спільноти постала проблема вивчення не лише руйнівних сил цього явища, але й впливу на його розвиток соціальних мереж, зокрема Інтернету. Які культурні, технічні та політичні змінні сприяють використанню соціальних медіа для мобілізації? Як громадяни та держави використовували соціальні медіа під час повстання і поза його межами? Як можливо дослідити рухи соціальних медіа в арабському світі? Означені запитання і є основними завданнями статті. А загальною метою виступає з'ясування ролі сучасних ІКТ у протестних рухах арабського світу.

Методи дослідження. У процесі дослідження автором використано загальні та спеціальні методи, які ґрунтуються на об'єктивних законах соціальної комунікації, зокрема логічний та діалектичний. У процесі вивчення різних підходів щодо категоріального апарату ролі сучасних ІКТ у протестних рухах арабського світу, культурних, технічних та політичних змінних, що сприяють використанню соціальних медіа для мобілізації, використано метод аналізу та синтезу. Крім того, застосовано порівняльний метод, за допомогою якого з'ясовано особливості туніської та арабської моделей політичних процесів в арабському світі. За допомогою абстрактно-логічного методу сформульовано висновки.

Результати й обговорення. Згідно з теорією самоорганізованої критичності (П. Бак), будь-які системи природнім чином еволюціонують до стану, при якому найменші зовнішні впливи можуть зробити її нестійкою. В інформаційну епоху все більше й частіше соціальні системи під впливом мультимедіа розвиваються до нестійкого стану, в якому вони можуть зазнати радикальних трансформацій: зміна політичних устоїв, громадянські війни, військові конфлікти і т.д.

Саме за допомогою комунікації відбувається низка процесів, пов'язаних із політичною інформацією. Зокрема, це стосується передачі тих відомостей, за допомогою яких цілком можливе здійснення управління конкретною політичною діяльністю. Як відомо, політика – це мистецтво управління з метою встановлення та утримання влади. А влада ж, зрозуміло, існує не лише для реалізації суспільних інтересів, але й для особистісних. На сьогодні перелік суб'єктів політичної влади вже є значно розширеним у порівнянні з більш ранніми історичними періодами. До нього на сьогодні вже включають таких акторів, як особистості, спільноти чи інститути [2, с. 101].

Політична інформація, що циркулює в суспільстві, служить передовсім для структурування суспільно-політичного життя в державі чи на міждержавному просторі. За її допомогою здійснюється низка операцій, за допомогою яких реалізується координація дій або ж передача відповідного досвіду (наприклад, управлінського, освітнього тощо).

Мережа Інтернет у нинішніх суспільно-політичних умовах виявилася чи не найбільш ефективним комунікаційним засобом, за допомогою якого цілком можливе швидке залучення і використання широких груп населення. Інтернет у цьому випадку виступає об'єднуючим комунікаційним фактором у стосунках на трьох рівнях – особистісному, груповому та масовому.

Необхідно відзначити, що інформаційний потенціал політичного матеріалу та його впливу на суспільство постійно зростає. При цьому чи не найбільш ефективно він використовується для протестних процесів. За його допомогою змінюється стиль поведінки та моделі подання відповідної інформації політичними суб'єктами [3, с. 8]. А це, відповідно, відбивається і на зламі існуючих стереотипів та швидкому впровадженні нових засобів впливу.

Окрім того, Інтернет слід розглядати не лише як засіб поширення інформації, а також аналізувати і зворотній його бік – як засіб отримання інформації. Перший пов'язаний із метою її поширення від відповідного суб'єкта задля впливу на іншого, а другий – з метою її отримання задля оцінки того ж іншого. Звісно, наслідком цього стала поява такого досить розлогого й поширеного явища як маніпуляція, чим, власне, і займаються блогери, інтернет-видання, журналісти тощо. Вони ж перетворилися на фахівців із «чорного піару» та т. зв. політичної міфології. Водночас вся ця громадська активність в Інтернеті стає у світових масштабах одним із трендів глобальних процесів.

Хочеться звернути особливу увагу на нові явища в Інтернет-середовищі, зокрема у глобальних соціальних мережах. Це можна охарактеризувати як віртуальну солідарність людей (ВСЛ), що знаходяться в мережі. Вона особливо гостро проявила себе під час Арабських революцій у 2011 році в таких країнах, як Єгипет, Лівія, Сирія, коли абсолютно незнайомі люди у величезній кількості за допомогою соціальних мереж об'єднувалися, планували й організовували спільні політичні акції протесту. Таким чином, соціальні мережі сприяли дуже швидкому об'єднанню людей із єдиною і конкретною метою – організація акцій протесту проти діючої влади.

Багато хто з нинішніх науковців та політологів і релігієзнавців цілком справедливо відзначають, що сучасний ісламський світ зазнав вагомих змін. І значну роль у цьому відіграла саме мережа Інтернет. Під її впливом фактично на передній план як авторитетні структури вийшли представники бойових і терористичних ісламістських структур, потіснивши таким чином представників ісламістського духовенства. Фактично вони, а не мулли, муедзіни, улеми, шейхи тощо почали диктувати шляхи розвитку ісламу. Що важливо, їх вплив на ісламські спільноти показує можливість впливу за допомогою соціальних мереж навіть без спеціальної богословської освіти, хоча й із використанням таких традиційних засобів, як проповіді. У підсумку за допомогою Інтернету створюються джихадистські мережі, що набувають глобального статусу. Таким чином, до них залучаються мусульмани по всьому світу. А в результаті внутрішня боротьба перетинає кордони й виходить за межі ісламського світу, перетворюючи її на всесвітню боротьбу.

Соціальні мережі, які спочатку створювалися як зони віртуального спілкування, у цій ситуації несподівано виступили серйозною альтернативою традиційним ЗМІ, що знаходяться під жорстким пресом цензури в окремих країнах. Із упевненістю можна сказати, що віртуальна солідарність людей, як нове явище, матиме значне місце в найближчому майбутньому. Як результат, влада різних країн вже звернула

свою увагу на цей феномен, і далі докладатиме зусиль, щоб взяти під свій контроль подібні заклики в соціальних мережах [4].

Арабська весна породила величезний інтерес з боку науковців, журналістів та політиків. Достатньо в цьому плані згадати хоча б наукову конференцію у Варшаві чи публікації журналіста з Німеччини Йорна Армбрустера [5; 6]. Необхідно відзначити й думку Н. Цветкової, котра вважає, що публічна дипломатія США хоч і не переслідувала провокування революційних процесів в ісламському світі на Близькому Сході та в Північній Африці, тим не менше, все ж таки, сприяла їм, поширюючи західні цінності [7].

Дослідник С. Троян [8] вважає, що окрім реалізації традиційних програм публічної дипломатії, уряд США активно задіяв мережу Інтернет для мобілізації активної частини громадян у країнах Північної Африки та Близького Сходу довкола американських цінностей. Починаючи з 2006 року, коли в Держдепартаменті організовано першу команду спеціалістів для здійснення впливу на зарубіжні блогосфери, і донині США впровадили близько 30 проєктів. Стосуються вони, зокрема, створення протестного руху в мережі Інтернет і об'єднання громадян арабських держав у соціальних мережах довкола уряду США та демократичних цінностей, мають безпосереднє відношення до порушеного нами питання. С. Троян зауважує, що сучасна публічна дипломатія США включає в себе дві основні групи засобів: перша – традиційні програми впливу на інші держави (інформаційна пропаганда та навчання окремих соціально-професійних груп населення); друга – так звані цифрові програми (інтерактивні радіо й телебачення у мережі Інтернет, моніторинг дискусій у зарубіжній блогосфері, створення персоніфікованих сторінок членів уряду США в соціальних мережах, розсилання інформації через мобільні телефони тощо). Така практика неоднозначна. Прикладом можуть слугувати події осені 2012 року в Лівії, у тому числі й убивство посла США в цій державі Крістофера Стівенса. Приводом до антиамериканських виступів у Бенгазі та штурму ісламістами генконсульства США, де в той час був посол, став вихід фільму, який мусульмани розцінили як глум над пророком Мухамедом. Трагічний парадокс цих подій у тому, що саме Стівенс був одним із головних координаторів західної допомоги лівійській опозиції проти Муамара Каддафі. У розпал громадянської війни він неодноразово виїжджав у те саме Бенгазі, де знайшов смерть від рук «революціонерів», яким допоміг захопити владу [9].

Політичні процеси в сучасному арабському світі умовно можна розділити на дві моделі – туніську та аравійську. Остання є більш поширеною, ніж перша. Зрозуміло, що вона й поширена головним чином саме в середовищі країн т.зв. аравійських монархій, де провідну роль відіграє Саудівська Аравія. Саме вона є лідером серед держав Персидської затоки та суттєво впливає на політику взагалі на всьому Близькому і Середньому Сході. При цьому це держава сильна економічно та фінансово, має сильний військовий потенціал. Фактично саме вона задає тон у всіх інтеграційних процесах серед країн Затоки. Цьому сприяє наявність 25 % запасів світової нафти та активні торгові відносини з провідними країнами світу – США, Великобританією, Німеччиною та ін. Тут зафіксовано один із мінімальних рівнів інфляції.

Характерною рисою сучасних аравійських монархій є наявність контрольованої демократії. Виклики «Арабської весни» тут вдалося приборкати і переорієнтуватися на модернізацію внутрішніх процесів, адаптуватися до глобалізаційних послідовних змін станів. Саме таким чином країнам Перської затоки вдалося уникнути соціальних потрясінь і водночас зберегти поступальний розвиток власної самоідентичності, гармонізувати мусульманську традицію зі світовими прогресивними тенденціями.

Аравійська модель контролювання демократичних процесів у країнах мусульманського світу є на сьогодні ефективною, оскільки створює можливості конкуренції між західно-демократичними інститутами й традиційними. У результаті ство-

рюється специфічна модель із поєднанням західних демократичних принципів та зі своєрідними мусульманськими суспільними формами.

На протигагу аравійській моделі ми спостерігаємо в мусульманському світі й наявність дещо протилежних процесів, пов'язаних із активними протестами місцевого населення – у Єгипті, Тунісі, Йорданії, Сирії. І при цьому саме в протестах, точніше, у їх розвитку, особливу роль і відіграли соціальні мережі. Результат цього в означених державах був різний: в одних він призвів до зміни влади, а в інших – до реформування політичних систем.

Шляхи появи цих результатів, звичайно, були різні. Якщо взяти для прикладу Туніс, то там особливу роль відіграв сайт «Наваат» («Ядро»), засновником якого був правозахисник Самі Бен Гарбія. Від цієї мережі поширилася секретне дипломатичне листування («Тунілікс»), оприлюднення якого та швидке поширення і стало вибуховим пристроєм для держави. Цікавим є і той факт, що новини звідси поширювалися не лиш у мусульманському світі, але й у західному (при тому, що намагалася їх заблокувати на рівні державному). Завдяки всеохопному поширенню інформації, у Тунісі було створено нову політичну інституцію – Квартет національного діалогу. До неї, зрозуміло, увійшли провідні політичні організації, які поєднали в собі інтереси правозахисників, лібералів, підприємців тощо.

Тож саме в Тунісі було фактично створено нову модель політичного розвитку. Головний підсумок цієї моделі – представлення можливості поєднання ісламу й демократії. З'ясувалося, що з мусульманським світоглядом цілком може бути поєднано західно-демократичні принципи. І при цьому збережені традиції арабських революцій. Таким чином «Арабська весна» показала цілком прогресивні результати республіканського, а не монархічного розвитку.

Власне аналогічні до туніських процеси спостерігались у Єгипті та Йорданії.

Достатньо популярним напрямом у сучасному науковому середовищі стало проведення аналогій між процесами, що відбувалися в арабському світі, та процесами, що відбуваються в Україні. Безперечно, такі аналогії ще потребують обґрунтування та уточнення, однак цілком очевидно спостерігається вплив соціальних мереж і засобів соціальних комунікацій на розвиток політичної культури та громадянські процеси.

Після подій «Арабської весни» адміністрація Барака Обама просувала Інтернет і соціальні мережі як ефективний інструмент для здійснення змін. У рамках реалізації нового політичного курсу мільйони доларів витрачені на те, щоб навчити активістів-мусульман використовувати Інтернет у власних цілях. «Ми хочемо, щоб Інтернет залишався доступним для протестуючих, які за допомогою соціальних мереж організовують демонстрації в Єгипті, для студентів, які відправляють своїм рідним фотографії, поки вони стажуються за кордоном, для юристів у В'єтнамі, котрі у своїх блогах розкривають корупційні махінації», – сказала Г. Клінтон [10].

Висновки. Феномен політичної комунікації в мережі Інтернет поки що мало вивчений, а тому потребує подальших досліджень у питаннях взаємозв'язку та взаємовпливу політичного протесту й нових форм медіаактивності. Фактор соціальних мереж в організації протестних рухів повинен вивчатися, у тому числі й для забезпечення суспільної та державної безпеки на Арабському Сході, де рівень політичної культури і розвитку суспільної свідомості в більшості країн регіону дає підстави припустити, що демократія повинна швидше бути підсумком соціально орієнтованих економічних перетворень, а не випереджати їх. Тому на перехідному етапі розвитку арабських країн у суспільстві існує нагальна потреба в ефективному керівництві з боку держави, як за ходом реформ, так і процесом демократизації. Без сильної держави індустріалізуючі арабські країни навряд чи зможуть у нинішніх умовах здійснити економічний прорив і забезпечити поступовий перехід від авторитаризму до демократії, уникнувши при цьому серйозних внутрішніх потрясінь.

Інтернет постає як ефективний інструмент для створення та руйнування соціальних суб'єктів. Він виступає одночасно і як засіб впливу, і як засіб отримання інформації. Використання Інтернету протилежними сторонами в процесі чи то комунікації, чи то протистояння між різними групами в решті решт дає можливість формування різних моделей політичного розвитку та політичних процесів на дуже широких територіальних просторах. Так, під час Арабської весни ми бачимо появу двох моделей – туніської та арабійської (у більш простому означенні – революційної та стабілізуючої). В обох випадках присутнє запозичення (рецепція) західних принципів до політичної культури, але головна розбіжність між ними полягає в засобах імплементації в соціум. При цьому обидва випадки характеризуються орієнтуванням на традиції національні та збереження мусульманської релігії.

Для сучасної України досвід «Арабської весни» важливий тими ж самими моментами (рецепція та орієнтація на національні традиції), однак, український досвід ускладнюється неприхованою зовнішньою агресією з боку Російської Федерації. Аналогія із Сирією тут не може бути застосована, оскільки в самій цій державі йде справжня громадянська війна та активно використовується релігійний фактор у внутрішньому протистоянні (в українських же реаліях громадянської війни немає, а релігійний фактор використовується лише номінально).

1. Панюшева М. М. Блоги, микроблоги и социальные сети: Интернет–коммуникации нового десятилетия // Медиаальманах. – 2011. – Вып. 2. – С. 6–12.
2. Вершинин М. С. Политическая коммуникация в информационном обществе: перспективные направления исследований / М.С. Вершинин // Актуальные проблемы теории коммуникации. СПб., 2004. – С. 98–107.
3. Підлуцька І. Політична комунікація: український досвід / І. Підлуцька // Медіанавігатор. – 2001. – № 2. – С. 7–13.
4. Соловьев В. ПАСЕ освобождает интернет [Электронный ресурс] / Владимир Соловьев // Газета «Коммерсантъ». – 2012. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.kommersant.ru/doc/1923942>.
5. Armbruster J. Arabska wiosna. Rewolucja w świecie islamskim. – Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2012. – 232 s.
6. Bunt czy rewolucja? Przemiany na Bliskim Wschodzie po roku 2010. – Łódź: Redakcja Katarzyna Górak – Sosnowska, 2012. – 286 s.
7. Цветкова Н. Программы Web 2.0 в публичной дипломатии США / Н. Цветкова // США и Канада: Экономика, политика, культура. – 2011. – № 3. – С. 109–122.
8. Троян С. С. Арабські революції 2010–2011 років та їх наслідки / С.С. Троян // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2012. – Вип. 19. – С. 170–176.
9. Ремовська О. Арабська весна й інтернет як осередок зародження протесту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/24700020.html>.
10. Марат Э. Свобода слова в Интернете [Электронный ресурс] / Эрика Марат // Голос Америки. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: https://www.golosameriki.ru/a/freedom-inter-net_2010_01_21-2273292/251245.html.

1. Panyusheva, M. (2011), «Blogs, microblogs and social networks: Internet communications of the new decade», *Medialmanah*, Vol. 2, pp. 6–12.
2. Vershinin, M. (2004), «Political communication in the information society: promising areas of research», *Aktualnye problemy teorii komunikaczii*, pp. 98–107.
3. Pidlutska, I. (2001), «Political Communication: Ukrainian Experience», *Medianavihator*, Vol. 2, pp. 7–13.
4. Solov'ev, V. (2012), «PACE frees internet», available at: <https://www.kommersant.ru/doc/1923942> (accessed 03 December 2018).
5. Armbruster, J. (2012), «*Arabska wiosna. Rewolucja w świecie islamskim*», Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław, 232 p.
6. Sosnowska, M. (2012), «*Bunt czy rewolucja? Przemiany na Bliskim Wschodzie po roku 2010*», Redakcja Katarzyna Górak, Łódź, 286 p.

7. Tsvetkova, N. (2011), «Web 2.0 programs in US public diplomacy», *Ekonomika, politika, kultura*, Vol.3, pp. 109–122.
8. Troian, S. (2012), «Arab Revolutions 2010–2011 and their Consequences», *Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy*, Vol. 19, pp. 170–176.
9. Removska, O. (2012), «Arab Spring and the Internet as the center of the origin of the protest», available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/24700020.html> (accessed 12 January 2019).
10. Marat, E. (2010), «Freedom of speech on the Internet», available at: https://www.golosameriki.ru/a/freedom-internet_2010_01_21-82273292/251245.html (accessed 23 February 2019).

UDK 007:304.659

THE ROLE OF MULTIMEDIA COMMUNICATION IN THE ARAB SPRING

VERBYTSKA Hanna, Assistant,

Kyiv National University of Culture and Arts, 36, E. Konovalts St., Kyiv, 03150, Ukraine, e-mail: annaonline5@gmail.com.

ORCID – <https://orcid.org/0000-0003-4009-5481>

Introduction. Social media in the Arab world before the Arab Spring were described as marginal, alternative and elitist, and their impact was minimal due to low Internet access. The events of 2011 across the Arab world caused the rise of “social media”. However, their role in recent events remains unclear.

Relevance and purpose. The Arab Spring caused the study not only of the driving forces of this phenomenon, but also its impact on the development of social networks. Therefore, the purpose of the study is to identify the role of modern information and communication technologies in the protest movements of the Arab world.

Methodology. General and specific methods based on objective laws of social communication, including logical and dialectical, method of analysis and synthesis and abstract-logical method are used.

Results. Nowadays social and political context has proven the Internet to be perhaps the most effective means of communication which can quickly reach and involve large population groups. In this case, the Internet is a unifying communication factor on three levels - personal, group and mass. A particular attention should be paid to a new phenomenon in the Internet, which can be described as “virtual solidarity of people”, who are online. It dramatically revealed itself during the Arab Revolutions in 2011, when large numbers of strangers united, planned and organized joint political protests using social networks.

Conclusions. The Internet is as an effective tool for creating and destroying social actors. It acts both as a means of influence and as a means of obtaining information. The Internet usage by the opposing parties either in communication or confrontation between different groups enables the formation of different models of political development and political processes on vast territories. Thus, during the Arab Spring, we observed the emergence of two models - the Tunisian and the Arabian (in a simple terms - revolutionary and stabilizing). In both cases, the borrowing (reception) of Western principles of political culture is present, but the main difference between them lies in the means of implementation in society. At that, both cases are characterized by focusing on national traditions and preserving the Muslim religion.

Key words: social networks; social communication; internet; Arab Spring; social actors.

Стаття надійшла до редакції 06.05.2019